

GĖLĖS SAMPRATA AIŠKINAMUOSIUOSE ŽODYNUOSE

ESMINIAI ŽODŽIAI: žodynas, reikšmė, reikšmės atspalvis, apibrėžtis, gėlė.

IVADINĖS PASTABOS

Šio straipsnio tyrimo objektas – daiktavardžio *gėlė* reikšmė (reikšmės) ir reikšmės (-ių) apibrėžtys, teikiamos lietuvių, latvių, rusų ir anglų kalbų aiškinamuosiuose žodynuose. Apskritai augalų tema rūpi ir kalbininkams, ir literatūrologams, ir etnologams ar kt. Tačiau konkrečiai *gėlė* iki šiol nesulaukė didesnio kalbininkų dėmesio. Paskelbta įvairių straipsnių atskirų gėlių pavadinimų tema, pvz.: Aurelija Gritėnienė tyrė žibuoklės vaizdinį (2014), Rūta Kazlauskaitė nagrinėjo žydinčios aguonos (2010), žydinčios saulėgrąžos vaizdinius (2014). Džiuljeta Maskuliūnienė, Regina Kvašytė yra tyrusios gėlių pavadinimų semantiką Janinos Degutytės ir Arturo Guobos poezijoje vaikams (2010).

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad žodis *gėlė* yra labai konkretus, aiškus, lengvai atpažįstamas ir suprantamas. Tačiau panagrinėjus šio žodžio reikšmės (-ių) apibrėžtis lietuvių ir minėtų kalbų aiškinamuosiuose žodynuose bei kituose šaltiniuose¹ ima kilti nemažai klausimų. Šio straipsnio tikslas – nustatyti, kiek gali būti *gėlės* reikšmių ir palyginti *gėlės* reikšmės (-ių) apibrėžimo ypatumus lietuvių, latvių, rusų ir anglų kalbų aiškinamuosiuose žodynuose, pateikti pasiūlymų dėl šio žodžio pateikimo *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau – BŽ).

Siekiant tikslo iškelti tokie uždaviniai: nustatyti požymius, dažniausiai pasirenkamus apibrėžiant *gėlės* reikšmę (-es), taip pat išsiaiškinti, kokioms žodžio reikšmės apibrėžties – tradicinės ar kognityvinės – dažniausiai laikomasi, ir palyginti lietuvių kalbos žodynuose pateiktas apibrėžtis su latvių, rusų ir anglų kalbų žodynų apibrėžtimis.

Kaip teigia Aloyzas Gudavičius, gretinamieji semantiniai tyrimai yra labai svarbūs nustatant tikrovės kategorizacijos ypatybes kalboje: „ypatybės kalboje bene ryškiausiai atsispindi žodžio reikšmės struktūroje, o ši labiausiai išryškėja lyginama su kitomis reikšmėmis ir ypač su kitų kalbų atitinkamomis reikšmėmis“ (Gudavičius 2009: 93). Todėl šiame straipsnyje nutarta tirti ne tik *gėlės* reikšmę, pateiktą lietuvių kalbos aiškinamuosiuose

¹ Turima omenyje *Visuotinė lietuvių enciklopedija* (toliau – VLE_e), *Laisvoji enciklopedija* (toliau – *Vikipedija*) ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*. Pastarojo šaltinio medžiaga išsamiai nagrinėjama kitame autorių straipsnyje šiame žurnalo tome.

žodynuose, bet ir palyginti, kaip *gėlę* apibrėžia artimiausi kaimynai latviai, rusai bei kiek tolimesni anglai².

Pasak Kristinos Rutkovskos ir kt. (2017: 30), „[k]albinio vieneto reikšmė, kaip žmonių pasaulio interpretacijos rezultatas, yra nulemta kultūros, ir tai <...> turi būti parodyta definicijoje“. Kitaip tariant, skirtingos tautos žodyne tie patys žodžiai gali būti apibrėžti skirtingai, t. y. išryškinti tie jų požymiai, kurie yra svarbūs ir atpažįstami būtent tos tautos žmonių. Šiame straipsnyje, remiantis žodynų reikšmių apibrėžtimis ir iliustraciniais pavyzdžiais, rekonstruojamas leksikografinis gėlės vaizdas³ skirtingose kalbose. Apie šio vaizdo skirtumus ir panašumus bus kalbama toliau.

Rėikšmės žodynuose dažniausiai gali būti apibrėžiamos remiantis tradicine arba kognityvine reikšmės apibrėžimo strategija. Toliau pateiksime tradicinės ir kognityvinės apibrėžčių skirtumus. *Tradicinėje*⁴ apibrėžtyje dažnai naudojami mokslinių žinių elementai, taip siekiama perteikti maksimaliai objektyvų tikrovės elemento vaizdą, remiamasi hierarchine vidine kategorijos struktūra, kurią sudaro gimininė (hiperoniminė) sąvoka ir specifiniai (skiriamieji) požymiai, apibūdinantys žemesnio lygmens (hiponiminę) sąvoką (Gudavičius 2009: 70–72; Rutkovska ir kt. 2017: 30). *Kognityvinė apibrėžtis*⁵ remiasi kasdieniniu, asmeniniu pasaulio pažinimu ir patyrimu; joje stengiamasi parodyti, kokios asociacijos kyla kalbėtojo sąmonėje šnekos akto metu paminint žodį; atspindimi visi leksinės reikšmės požymiai – centriniai ir periferiniai, griežtos ribos nebrėžiant tarp vadinamųjų denotacinių ir konotacinių požymių, ypač jeigu pastarieji siejami su tam tikrais įprastiniais kontekstais (Gudavičius 2009: 70–72; Rutkovska ir kt. 2017: 30). Galima paminėti, kad BŽ autoriai dažnai derina tradicinę (labiau mokslinę) ir kognityvinę žodžio reikšmės apibrėžtis (plačiau žr. Gaidienė, Liutkevičienė 2017).

1. ŽODŽIO *GĖLĖ* IR JO SINONIMŲ APIBRĖŽTYS AIŠKINAMUOSIUOSE LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNUOSE

Visų pirma pasižiūrėkime, kaip *gėlė* apibrėžiama *Lietuvių kalbos žodyne* (toliau – LKŽ_e). Reikėtų paminėti, kad LKŽ_e yra užfiksuoti ir *gėlės* sinonimai *žolynas*, ×⁶*kvietka*, ×*kvietkas*,

² BŽ autoriai rašydami žodyno tekstą rėmėsi ir gerai žinomų (ypač pateikiamų šiame straipsnyje) užsienio kalbų žodynų (latvių, rusų ir anglų kalbų) patirtimi.

³ Dėl termino *leksikografinis pasaulio vaizdas* plačiau žr. Rutkovska ir kt. 2017: 31.

⁴ Ją dar vadina *klasikine*, *žodynine* definicija.

⁵ Jerzjo Bartminskio (1988), A. Gudavičiaus (2009), K. Rutkovskos ir kt. (2015) ir kt. darbuose vartojamas terminas *kognityvinė definicija*.

⁶ LKŽ_e specialiu ženklų „×“ žymimi skoliniai, neteiktini bendrinei kalbai.

*vainikas*⁷, tačiau jie šiame straipsnyje labai išsamiai nagrinėjami nebus, tik per juos parodoma, kiek neaiškumų kyla nagrinėjant gėlę įvardijančių pavadinimų reikšmes.

1 LENTELĖ. *Gėlės, kvietkos, kvietko, žolyno ir vainiko reikšmių apibrėžtys LKŽ_e*

Antraštinis žodis	Žodžio reikšmės apibrėžtis LKŽ _e
<i>gėlė</i>	1. gražiai žydintis ar dekoratyvinis augalas, žolynas ⁸
<i>kvietka</i> (brus. <i>кветка</i>)	1. gėlė, žolynas ⁹
<i>kvietkas</i>	žr. kvietka 1.
<i>žolynas</i>	2. gėlė kambarinė gėlė ¹⁰
<i>vainikas</i>	6. gėlė ¹¹

Kaip matyti, žodžio *gėlė* apibrėžtis LKŽ_e yra 'gražiai žydintis ar dekoratyvinis augalas, žolynas'. Kitaip tariant, žodžiu *gėlė* vadinamos dvi augalų rūšys:

- a) augalai, kurie gražiai žydi;
- b) augalai, kurie tiesiog yra puošnūs, gražūs (bet nebūtinai turi gražų žiedą).

Taigi LKŽ_e žodžio *gėlė* apibrėžtyje fiksuojami tipiškiausi rega suvokiami požymiai – žydėjimas ir tiesiog gėlės grožis.

Iš 1 lentelės matyti, kad nagrinėjamame žodyne žodžiai *kvietka* (*kvietkas*), *žolynas* ir *vainikas* yra apibrėžiami sinonimiškai, taigi galima suprasti, kad žodyne šie žodžiai laikomi sinonimais¹². Tačiau į akis krinta keli iliustraciniai pavyzdžiai, pateikti LKŽ_e žodžio *gėlė* leksikografiniame straipsnyje: *Pievose auga žolynai, o daržely gėlės. Kvietkai tai iš popieriaus, o daržely – gėlės. Gėlės kambarinės, kvietkos – darželio* (LKŽ_e). Šie sakiniai rodytų, kad žmonių sąmonėje *gėlė*, *kvietka* (*kvietkas*) ir *žolynas* buvo ne visai tas pats – skiriasi jų augimo vieta, kita vertus, tie pavyzdžiai prieštarauja vienas kitam, plg.:

- *gėlė* – auga darželyje, bet ne pievose; auga kambaryje, bet ne darželyje;
- *kvietka* (*kvietkas*) – iš popieriaus, bet darželyje augantis augalas taip nevadinamas; kvietkas auga darželyje, bet ne kambaryje.

⁷ Žinoma, visi šie žodžiai yra sinonimiški tik viena reikšme.

⁸ LKŽ_e pateikta ir antra *gėlės* reikšmė 'žibuoklė', bet šiuo atveju ji nėra aktuali.

⁹ Žodis *kvietka* LKŽ_e turi dar tris reikšmes: 'žiedas', 'gėlių, žolynų puokštė' ir 'papuošalas'.

¹⁰ Žodis *žolynas* LKŽ_e turi daugiau reikšmių: 'bet koks žolinis (augantis ar skintas) augalas', 'piktžolė', 'vaistažolė', 'pieva, vejelė', 'gėlynas, darželis', 'herbariumas', 'puokštė'.

¹¹ Žodis *vainikas* LKŽ_e turi daugiau reikšmių, iš kurių pirmoji yra 'gėlių ar kitokių žolynų pynė (ppr. apskrita)'.

¹² *Sinonimų žodyne* pateikiami tokie *gėlės* sinonimai – *žolynas*, *vainikas* (plačiau žr. <http://lkiis.lki.lt/sinonimu>).

Dar palyginkime sakinius, kuriais žodžio *kvietkas* vartoseną iliustruojama jo leksikografiniame straipsnyje: *Kvietkai tik tie, kurie su kvietkais* (su 'žiedais' – paaiškinta straipsnio autorių), *o tep tai vis žolynai* (LKŽ_e), ir žodžio *žolynas* straipsnyje: *Dabar kvietkai, o labai senai tai žolynai sakė* (LKŽ_e). Taigi iš pateiktų iliustracinių pavyzdžių matyti, kad mėginama parodyti *kvietkos* ir *žolyno* skirtumus. Tačiau tolesnė žodyno medžiaga to nepatvirtina.

Sprendžiant iš aptartų iliustracinių pavyzdžių žodis *gėlė* gali reikšti kambarinę ar darželio gėlę. Tačiau LKŽ_e yra ir tokių iliustracinių sakinių, iš kurių *gėlės* reikšmė nepaaiškėja, pvz.: *Gėlės žydėjo. Gėlių yra gražiais žiedais, yra ir visai be žiedų. Antra gėlė žydėjo, kaip mėnulis tekėjo.*

Išnagrinėjus ir kitus LKŽ_e pateiktus žodžio *kvietka* (*kvietkas*) iliustracinius pavyzdžius galima įžvelgti tris šio žodžio reikšmės atspalvius, susijusius su *kvietkos* (*kvietko*) augimo vieta:

- Tiesiog ***gėlė*** (augimo vietos tiksliai nenurodant). Dažniau galima įtarti, kad kalbama apie laukų, darželio gėlę (pvz., *priraškė kvietkų glėbį* – kažin, ar iš vazonėlių), bet gali būti ir auginama gėlė (pvz., *palaistyk kvietkus*, t. y. ir darželio, ir kambarines, bet ne laukų). Daugiau iliustracinių pavyzdžių: *Jau ir kvietkai pražydo. Kvietkų kvėpalas man patinka. Priraškė ji man kvietkų pilną glėbį. Kvietkelių žydžiant nebematyti. Bitelė ... nuog kvietkelio lig kvietkeliu[i] renka žiedų dulkeles. Pavasarį visos kvietkos pražydo. Ant žemės žyd kvietkelės. Palaistyk kvietkus.*

- ***Darželio gėlė***, pvz.: *Anas inlipė darželin ir raško kvietką. Rūta – gražiausias kvietkas. Pinavija graži kvietka. Auginsiu darželyj kvietkutes gražias. Eisma vedu į darželį, skirsmą vedu tris kvietkeles.*

- ***Kambarinė gėlė***, pvz.: *Aš pas motinėlą kaip lange kvietkelis. Aš pas savo motynelę kaip lange kvietkelė, o pas tave, bernuželi, kaip kampe šluotelė. Ant langelio kvietkelės žydėjo, ant rankelių žiedeliai žėrėjo.*

Iš cituotų LKŽ_e sakinių aiškėja, kad *žolynais* vadinami augalai, nebūtinai augantys pievose (kaip atrodė iš anksčiau minėto sakinio *Pievose auga žolynai, o daržely gėlės*). Pažvelkime, kokius *žolyno* reikšmės atspalvius galima išskirti remiantis kitais LKŽ_e pateiktais šio žodžio iliustraciniais pavyzdžiais:

- Tiesiog ***gėlė*** (augimo vietos tiksliai nenurodant), pvz.: *Žolynelis gražus, ale nežinau, kap jo vardas. Žolynėlius mergaitės barstė. Pats žolynų žydėjimas. Sesule mano, viešnele mano, kur tu skynei žolynelius, kur tu pynei vainikelį. Po jų kojėlėm žolynėliai vyto, o mūsų brolukai kap lapeliai krito.*

- ***Darželio gėlė*** (prie namų, prie trobos, pasodinta, pasėta arba įvardyta konkreti darželio gėlė), pvz.: *Až visus man žolynelius gražesnė jurginė. Žolynų pasodina*

visokių – nasturkų, medetkų. Pasėjau aguoną, geltoną žolyną. Padarė moteres gražių tvorelę, žolynais apšodino. Prie gryčiai reikia žolynai pasodinti. Gražių žolynų ašsiauginus. Grėbli padėdavau daržely, tarpu žolynų: mislijau, aš pasilsiu, ir grėblys mano kad pasilsėt.

- **Kambarinė gėlė** (žodyne išskirtas reikšmės atspalvis), pvz.: *Žolynų tai pas ją kožni metai pilna palangė. Žolyną tokį turėjau, tai prieš lietu lapai šlapi ir laša. Teip padėtas žolynas lango nepapuoš. Per ilgą laiką suvysta žolynai. Piliu [v]andenio, reikia gi žolynus pagirdyt.*

LKŽ_e *vainiko* iliustracinių pavyzdžių nėra daug, todėl negalima išskirti tokių atspalvių, kaip *gėlės, kvietkos (kvietko)* ir *žolyno*, plg.: *Vainikai žydžia gražiom kegėm. Nenulaužk vainiko. Prisiskink vainikų. Pas juos visur vainikų – ir palangėse, ir seklyčioj ant stalo [pamerkta]*. Iš cituotų pavyzdžių matyti, kad svarbiausia šiuo atveju yra ‘žiedas’ – vainikas žydi, jis gali būti skinamas ir merkiamas kaip puošmena. Pažymėtina, kad bendrinėje kalboje šios *vainiko* reikšmės jau nebėra.

Taigi galima daryti išvadą, kad visų keturių žodžių – *gėlės, kvietkos (kvietko), žolyno, vainiko* – reikšmės, remiantis LKŽ_e medžiaga, beveik nesiskiria. O štai kas rašoma *Lietuvių kalbos atlase* (toliau – LKA; 1977: 188–189): „Žydinčio ar dekoratyvinio augalo pavadinimo *gėlė* senasis arealas iš LKA užrašytosios medžiagos neišryškėja – žemėlapyje iš esmės atspindimas dabartinis šio pavadinimo vartojimo plotas, paskutiniaisiais dešimtmečiais smarkiai padidėjęs ypač dėl literatūrinės kalbos įtakos. <...> Kartais *žolyno / žolės* reikšmė dar aiškinama: „kambarinė gėlė“ <...>, „kambarinė ar darželio gėlė“ <...>, „darželio gėlė“ <...>, „laukų gėlė“ <...>, „žydintis ir nežydintis pievos, darželio augalas“ <...>, „daug įvairių gėlių“ <...>. Pavadinimo *vainikas* reikšmė kai kur paaiškinta: „gėlė ar žiedas“ <...>, „žydinti gėlė“ <...>. LKA medžiagos rinkėjų pastabos rodo, kad *kvietkà / kvietkù* kai kur vadinama tik žydinti <...>, darželio <...>, kambarinė <...>, nuskinta <...> gėlė, gėlės žiedas <...>, gėlė ir gėlių puokštė <...>“. Reikšminga yra ir LKA (1977: 188) pateikta išnaša: „Kai kur *gėlė* vadinamas tik smulkus <...>, žydintis <...>, gražus <...> žolynas, iš popieriaus padaryta gėlė <...>“.

Toliau pasižiūrėkime, kaip nagrinėjamieji žodžiai apibrėžiami *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau – DŽ₇₁).

2 LENTELĖ. *Gėlės, žolyno*¹³ reikšmių apibrėžtys DŽ₇₁

Antraštinis žodis	Žodžio reikšmės apibrėžtis DŽ ₇₁
<i>gėlė</i>	gražiai žydintis arba turintis gražius lapus augalas: <i>Kambarinės gėlės. Darželio, laukinė, pievų, miško g. ~ių puokštė. Pamerk ~es</i>
<i>žolynas</i>	1. žolė, gėlė ¹⁴ : <i>Darželio ~ai. Vartai papuošti ~ais. Pilni laukai ~ų. Mano ~liai žydėti pradėjo (poez.).</i>

DŽ₇₁ žodžio *gėlė* reikšmės apibrėžtis beveik tokia pati, kaip ir LKŽ_e, tik sukonkretinta, kas yra tas 'dekoratyvinis augalas' (žr. 2 lentelę). Taigi ir DŽ₇₁ *gėlė* suvokiama kaip

a) toks augalas, kuris gražiai žydi, arba

b) toks augalas, kuris turi gražius lapus, t. y. apibrėžtyje fiksuojami tipiškiausi rega suvokiami gėlės požymiai – žydėjimas ir gražūs lapai.

Žodžio *žolynas* DŽ₇₁ reikšmė apibrėžiama ne tik kaip 'gėlė', bet ir kaip 'žolė'. Tai gana painu, ypač, kai pateikiama vienoje apibrėžtyje, nes žmogaus sąmonėje žolė ir gėlė yra du skirtingi dalykai. Tačiau galbūt galima suprasti, kodėl taip pasielgta – *žolyno*, kaip 'gėlės', reikšmė nyksta ir žodis *žolynas* žmogaus sąmonėje ima reikšti ne tiek gėlę, kiek bet kokią žolinį augalą. Jei lygintume LKŽ_e ir DŽ₇₁ žodžio *žolynas* reikšmių apibrėžtis su BŽ pateikta šio žodžio apibrėžtimi, matytume, kad BŽ išvis nebelieka *žolyno* reikšmės 'gėlė', *žolynas* apibrėžiamas kaip 'bet koks žolinis augalas'¹⁵: *Darželio žolynai. Liucerna – nepamainomas žolynas pienininkystės ūkyje. Ekologinis kvapiųjų žolynų ūkis.*

Apibendrinant galima teigti, kad žodžio *gėlė* reikšmės apibrėžtis LKŽ_e ir DŽ₇₁ labai bendra, nekonkreči, t. y. minimi tik tipiškiausi rega suvokiami gėlės požymiai – gėlė gali būti arba su gražiu žiedu, arba su gražiais lapais, taigi kryptama į kognityvinę reikšmės apibrėžimo strategiją. Tačiau turint omenyje nagrinėtus pavyzdžius, pateiktus abiejuose žodynuose, kyla klausimas, ar *gėlės* reikšmių neturėtų būti skiriama daugiau. LKŽ_e, kaip minėta, buvo atskirtas reikšmės atspalvis 'kambarinė gėlė'. Kai kurie LKŽ_e iliustraciniai sakiniai rodo, kad darželio, laukų ir naminės gėlės net buvo vartojami skirtingi žodžiai – *gėlė, kvietka (kvietkas), žolynas*, tačiau tai buvo pavieniai nesisteminiai pavartojimo atvejai. Be to, iliustraciniuose pavyzdžiuose *Visas gėles sumerkė* (LKŽ_e) ir *Gėlių puokštė. Pamerk gėles* (DŽ₇₁) turimos omenyje

¹³ Žodis *kvietka (kvietkas)* yra neteiktinas bendrinei kalbai, todėl DŽ₇₁ jo nėra. Žodžio *vainikas* reikšmė 'gėlė' šiame žodyne taip pat jau nefiksuojama.

¹⁴ Žodis *žolynas* DŽ₇₁ turi dar dvi reikšmes: 'vieta, kur kokios žolės auga' ir 'žolių rinkinys'.

¹⁵ Žodis *žolynas* BŽ turi dar dvi reikšmes ir vieną reikšmės atspalvį: 'žolių priaugusi vieta | žemės danga, susidedanti iš savaime augančių ar sėtinių pašarinių žolių' ir 'žolių rinkinys, puokštė'.

nuskindos gėlės, taigi čia kalbama jau ne apie visą augalą (gėlę), bet apie jo dalį – be šaknų. Primintina, kad LKŽ_e *kvieta* (*kvieta*) dar turi reikšmę ‘žiedas’. Taigi minėti pavyzdžiai rodo, kad žodis *gėlė* veikiausiai turi ne vieną reikšmę, o ir pagrindinė reikšmė turėtų būti apibrėžta minint daugiau tipišku gėlės požymių.

Pravartu pasižiūrėti, kaip *gėlė* apibrėžiama ir kiek jos reikšmių skiriama kitų kalbų žodynuose.

2. ŽODŽIO *GĖLĖ* APIBRĖŽTYS

AIŠKINAMUOSIUOSE LATVIŲ KALBOS ŽODYNUOSE

Šiame skyriuje nagrinėjama, kaip *gėlė* apibrėžiama dviejuose aiškinamuosiuose latvių kalbos žodynuose – MLVV ir LLVV.

3 LENTELĖ. Žodžio *gėlė* reikšmių apibrėžtys latvių kalbos žodynuose

Žodynas	Žodžio <i>gėlė</i> (la. <i>puķe</i>) apibrėžtis	Realijų požymiai, fiksuojami apibrėžtyse
MLVV	1. Dekorātīvs, ziedošs lakstaugs, arī puskrūms <...> Dekorātīvs lakstaugs telpu izdaiļošanai <...> 2. Zieds (parasti ar kātu) <...>	1. (gėlė kaip augalas) ‘dekoratyvinis’, ‘žydintis’, ‘žolinis augalas ar puskrūmis’ (naminė gėlė) ‘dekoratyvinis’, ‘žolinis augalas’, ‘namus puošiantis’ 2. (gėlė kaip augalo dalis) ‘turi žiedą’, ‘ppr. turi stiebą’
LLVV	1. Dekorātīvs, ziedošs (krāšņuma vai savvaļas) lakstaugs, arī puskrūms <...> Dekorātīvs (ziedošs vai neziedošs) telpu augs <...> 2. Zieds (parasti ar kātu) <...>	1. (gėlė kaip augalas) ‘dekoratyvinis’, ‘žydintis’, ‘darželio ar laukinis augalas’, ‘žolinis augalas ar puskrūmis’ (naminė gėlė) ‘dekoratyvinis’, ‘žydintis ar nežydintis’, ‘naminis augalas’ 2. (gėlė kaip augalo dalis) ‘turi žiedą’, ‘ppr. turi stiebą’

Visų pirma pasakytina, kad latvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose reikšmėmis skiriama *gėlė* kaip ‘augalas’ ir *gėlė* kaip to ‘augalo dalis’, t. y. ‘žiedas (paprastai su stiebu)’ (žr. 3 lentelę). Pastarąją reikšmę dar būtų galima apibrėžti kaip ‘augalą be šaknų’, ‘nuskindą augalą

(gėlę)' ar pan. Tokia skirtis atrodo logiška, nes žodynuose dažniausiai reikšmėmis ar reikšmių atspalviais skiriama (jei sutampa pavadinimas), pavyzdžiui, *vaisiai* ir juos *vedantys augalai* (*kriaušė* – 'medis', *kriaušė* – 'vaisius'; *bananas* – 'atogrąžų augalas', *bananas* – 'vaisius')¹⁶. Nagrinėjamu atveju santykis toks pat – *augalas* ir *jo dalis*. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad pirma *gėlės* reikšmė ('augalas') ir MLVV, ir LLVV turi du reikšmės atspalvius, susijusius su gėlės augimo vieta: 1) 'lauke augančios gėlės' ir 2) 'namuose augančios gėlės'. Atspalvio 'lauke augančios gėlės' iliustraciniai pavyzdžiai (LLVV – ir apibrėžtis) rodo, kad turima omenyje ir žmogaus sėtos ar sodintos, augančios darželiuose, ir laukinės, savaime augančios pievose ar pan. gėlės, plg.: *Stādīt dārzā puķes* (*Sodinti darželyje gėles*); *Pļavā auga dažādas puķes* (*Pievoje augo įvairios gėlės*); *Lauku puķes* (*Laukų gėlės*). Taip skirti atspalvius irgi atrodo visai pagrįsta, nes namuose augančios gėlės paprastai būna tik žoliniai augalai (bet ne krūmai ar puskrūmiai).

Kalbant apie latvių kalbos žodynų *gėlės* apibrėžtis tenka pasakyti, kad jos išsamesnės negu lietuvių kalbos žodynuose pateiktos šio žodžio apibrėžtys – jau vien todėl, kad skiriama ne viena reikšmė, o trys (reikšmės ar atspalviai). Pagrindinėje reikšmėje nusakomi tipiškiausi gėlės požymiai: 'žydintis', 'dekoratyvinis' (rega suvokiami požymiai); 'darželio ar laukinis augalas' (augimo vietos požymis); 'žolinis augalas ar puskrūmis'¹⁷ (mokslinė klasifikacija).

Abiejų žodynų pirmos reikšmės atspalvio (t. y. 'naminės gėlės') apibrėžtyje nurodomas išorinis gėlės požymis 'dekoratyvinis augalas' (t. y. puošnus, gražus), LLVV dar pažymima, kad gali būti 'žydintis ar nežydintis' (taigi gėlė nebūtinai turi būti atpažįstama dėl savo žiedo). Kitas šios reikšmės atspalvio požymis, fiksuojamas abiejuose žodynuose, atskleidžia augalo paskirtį – 'augalas namams puošti' (ar tiesiog 'naminis augalas').

Antrės reikšmės, pateikiamos abiejuose žodynuose, vienintelis nurodomas gėlės požymis yra 'žiedas (paprastai su stiebu)'.

Taigi latvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose skiriamos trys¹⁸ žodžio *gėlė* reikšmės (ar reikšmės atspalviai), kurie apibrėžiami remiantis labiau kognityvine reikšmių apibrėžimo strategija.

¹⁶ BŽ autoriai laikosi nuostatos, kad, pavyzdžiui, *augalas* ir *jo dalis* turi būti skiriami reikšmėmis, o ne reikšmių atspalviais. Tokią BŽ autorių nuostatą patvirtina ir tai, kad kai kuriais atvejais *augalas* ir *jo dalis* įvardijami netgi skirtingais žodžiais, pavyzdžiui, *obelis* – *obuolys*; *juodmedis* 'medis' – *persimonas* 'jo vaisus'.

¹⁷ Lietuvių kalboje – ne puskrūmiai, o krūmai. Plg. VLE_{lt}: „gėlės, dekoratyviniais tikslais lauke, kambaryje ar šiltnamyje auginami vienamečiai, dvimečiai arba daugiamečiai žoliniai augalai, rečiau **krūmai** (parvškinta straipsnio autorių), turintys dekoratyvinius žiedus, lapus, stiebus. <...>“ (žr. <https://www.vle.lt/Straipsnis/geles-43169>); plg. *Vikipedijs*: „Dauguma gėlių – žoliniai augalai, likę – **krūmai** (paryškinta straipsnio autorių)“ (žr. <https://lt.wikipedia.org/wiki/Gėlė>).

¹⁸ Iš tiesų, latvių kalbos žodynai skiria dvi gėlės reikšmes, tačiau viena iš reikšmių, pateiktų žodynuose, dar turi atspalvį. Dėl patogumo čia ir toliau straipsnio autorės tokiais atvejais skaičiuoja reikšmės atspalvį kaip atskirą reikšmę ir rašo „reikšmė (ar reikšmės atspalvis)“. Pažymėtina, kad jeigu žodynuose išskiriamas reikšmės atspalvis, tai galima laikyti, kad tai nebėra „vientisa“ žodžio reikšmė.

3. ŽODŽIO *GĖLĖ* APIBRĖŽTYS AIŠKINAMUOSIUOSE RUSŲ KALBOS ŽODYNUOSE

Pasižiūrėkime, kaip žodis *gėlė* apibrėžiamas aiškinamuosiuose rusų kalbos žodynuose – СЕМ, МАКС ir ТСД.

4 LENTELĖ. Žodžio *gėlė* reikšmių apibrėžtys rusų kalbos žodynuose

Žodynas	Žodžio <i>gėlė</i> (ру. <i>цветок</i>) apibrėžtis	Realijų požymiai, pateikiami apibrėžtyse
СЕМ ¹⁹	1. (мн. цветки', -о'в). Орган размножения цветковых растений с венчиком из лепестков вокруг пестика и тычинок <...> 2. (мн. цветы', -о'в). Травянистое растение, в пору цветения имеющее яркую, часто ароматную, распускающуюся из бутона головку или соцветие <...> 3. (мн. цветы', -о'в). Яркая, часто ароматная головка или соцветие на стебле травянистого растения (цветка во 2 знач.) <...>	1. (žiedas kaip dauginimosi organas) 'turi vainikėlį iš žiedlapių aplink piestelę ir kuokelius' 2. (gėlė kaip augalas) 'žolinis augalas', 'žydėjimo metu turi ryškų, dažnai kvepiantį iš žiedpumpurio išsiskleidusį žiedą ar žiedyną' 3. (gėlė kaip augalo dalis) 'turi ryškų, dažnai kvepiantį žiedą ar žiedyną', 'turi stiebą', 'priklauso žoliniams augalams'
МАКС	1. (мн. цветы и спец. цветки). Часть растения, обычно имеющая вид венчика из лепестков, окружающих пестик с тычинками. <...> Бот. Такая часть растения как орган	1. (žiedas kaip augalo dalis) 'augalo dalis', 'turi vainikėlį iš žiedlapių aplink piestelę ir kuokelius' (žiedas kaip dauginimosi organas) 'augalo dalis',

¹⁹ Dar buvo žiūrėtas rusų kalbos aiškinamasis žodynas *Толковый словарь русского языка* (ТСОШ), bet jame medžiaga pateikiama praktiškai analogiškai kaip ir СЕМ, todėl į lentelę jis nebuvo įtrauktas.

	размножения. 2. (мн. цветы). Растение, имеющее такой орган размножения.	‘dauginimosi organas’ 2. (gėlė kaip augalas) ‘augalas, turintis tokį dauginimosi organą’
ТСД	<...> часть растения, рожающая плодъ и сума <...>	(žiedas kaip dauginimosi organas) ‘augalo dalis, iš kurios atsiranda vaisiai ir sėklos’

Rusų kalbos žodynuose taip pat skiriama ne viena žodžio *gėlė* reikšmė (išskyrus ТСД). Pagrindinė *gėlės* reikšmė, kitaip negu prieš tai nagrinėtuose lietuvių ir latvių kalbų žodynuose, yra ‘žiedo kaip augalo dauginimosi organo’ (МАКС tai pirmos reikšmės atspalvis). Nurodomi moksliniai šios reikšmės požymiai – ‘turi vainikėlį iš žiedlapių aplink piestelę ir kuokelius’, ‘augalo dalis, iš kurios atsiranda vaisiai ir sėklos’. Paminėtina, kad šios botaninės reikšmės daugiskaita (*цветку*) skiriasi nuo kitų dviejų reikšmių (ar reikšmės atspalvių) daugiskaitos (*цветы*).

МАКС skiriama pirma *gėlės* reikšmė – tiesiog ‘žiedas kaip augalo dalis’, be jo paskirties. Ši reikšmė taip pat apibrėžiama moksliskai – ‘augalo dalis’, ‘turi vainikėlį iš žiedlapių aplink piestelę ir kuokelius’.

СЕМ trečioje reikšmėje taip pat kalbama apie augalo dalį, tačiau šiuo atveju tai yra ne ‘žiedas’, bet ‘žiedas su stiebu’. Vieną apibrėžties požymį galima laikyti moksliniu – ‘priklauso žoliniams augalams’, tačiau kiti jau yra orientuoti į vidutinio kalbėtojo sąmonę, jie yra užuodžiami ir suvokiami rega, pvz.: ‘turi ryškų, dažnai kvepiantį žiedą ar žiedyną’, ‘turi stiebą’.

Dar viena rusų kalbos žodynuose fiksuojama reikšmė yra tokia pati kaip lietuvių ir latvių kalbos žodynuose – ‘gėlė kaip augalo’. МАКС ją apibrėžiant sistemiškai orientuojamasi į mokslinius požymius – ‘augalas, turintis tokį dauginimosi organą’. СЕМ žodyno apibrėžtis yra išsamesnė ir, kaip ir kitose reikšmėse, nurodomi ir moksliniai požymiai (‘žolinis augalas’²⁰, ‘žiedpumpuris’), ir vidutiniam kalbėtojui lengvai atpažįstami požymiai (spalva, kvapas, laikas – žydėjimo metas) – ‘žydėjimo metu turi ryškų, dažnai kvepiantį iš žiedpumpurio išsiskleidusį žiedą ar žiedyną’.

Reikia pridurti, kad nors ТСД apibrėžiama tik viena *gėlės* reikšmė (‘žiedas kaip dauginimosi organas’), tačiau reikšmė ‘gėlė kaip augalas’ taip pat parodoma iliustraciniais pavyzdžiais, plg.: *Цветы полевые, дикие, и садовые, тепличные* (*Laukų gėlės, laukinės gėlės ir*

²⁰ Remiantis СЕМ pateikta apibrėžtimi ‘gėlė kaip augalas’ gali būti tik žolinis augalas, tačiau rožė nėra žolinis augalas, o ji rusų kalboje laikoma gėle, plg. <http://www.flowerbank.ru/?p=6522>.

sodo, šiltnamio gėlės). Be to, ТСД dar atskirai paminimos kambarinės gėlės: „Комнатными цветами зовут и всякое горшечное растение, которое держать для цвиту“ (*Kambarinėmis gėlėmis* vadina ir bet kokį vazoninį augalą, laikomą dėl žiedų). Taigi šiame paaiškinime pažymima ir *gėlės* paskirtis – laikoma dėl žiedų. CEM *kambarinės gėlės* taip pat minimos, bet tik kaip iliustracinis reikšmės ‘gėlė kaip augalas’ pavyzdys.

Sprendžiant iš nagrinėtų rusų kalbos žodynų medžiagos, žodis *gėlė* reiškia tik tokį augalą, kuris turi žiedą (kitai negu latvių ir lietuvių kalbų žodynuose). CEM netgi pabrėžiama, kad tas žiedas yra ne bet koks, o ryškus ar kvapnus (taigi, kažkuo išsiskiriantis).

Apibendrinant rusų kalbos žodynuose pateikiamas žodžio *gėlė* reikšmės galima pasakyti, kad jos apibrėžiamos remiantis tiek tradicine, tiek kognityvine reikšmių apibrėžimo strategija.

4. ŽODŽIO *GĖLĖ* APIBRĖŽTYS AIŠKINAMUOSIUOSE ANGLŲ KALBOS ŽODYNUOSE

Šiame skyriuje bus nagrinėjamos žodžio *gėlė* apibrėžtys aiškinamuosiuose anglų kalbos žodynuose – MERRIAM-WEBSTER, OXFORD, MACMILLAN, COLLINS ir CAMBRIDGE.

5 LENTELĖ. *Gėlės* reikšmių apibrėžtys anglų kalbos žodynuose

Žodynas	Žodžio <i>gėlė</i> (angl. <i>flower</i>) apibrėžtis	Realijų požymiai, fiksuojami apibrėžtyse
MERRIAM-WEBSTER	1 a²¹ : the specialized part of an angiospermous plant that occurs singly or in clusters, possesses whorls of often colorful petals or sepals, and bears the reproductive structures (such as stamens or pistils) involved in the development of seeds and fruit <...> b : a cluster of small flowers growing closely together that resembles and is often viewed as a single flower <...>	1 a : (žiedas kaip dauginimosi organas) ‘magnolijūnų²³ augalų specializuota dalis’, ‘vienas ar jų kekė’, ‘turi menturius iš dažnai spalvingų vainiklapių ar taurėlapių’, ‘turi dauginimosi struktūrą, kuokelius ar piesteles, kurie susiję su sėklų ir vaisių vystymusi’ b : (žiedynas) ‘mažų žiedų kekė’, ‘panašus į žiedą’, ‘dažnai traktuojamas kaip vienas žiedas’

²¹ Straipsnyje palikta originali anglų kalbos žodynuose teikiama reikšmių numeracija (tiek angliškame tekste, tiek jo vertime).

²³ Tai augalų karalystės skyrius. Plačiau apie juos žr. VLEe (<https://www.vle.lt/Straipsnis/magnolijunai-10860>).

	c : a plant grown or valued for its flowers <...> d : a cut stem of a plant with its flower²²	c : (gėlė kaip augalas) ‘augalas, auginamas dėl žiedų’, ‘augalas, vertinamas dėl žiedų’ d : (gėlė kaip augalo dalis) ‘nuskintas stiebas su žiedu’
OXFORD	1. The seed-bearing part of a plant, consisting of reproductive organs (stamens and carpels) that are typically surrounded by a brightly colored corolla (petals) and a green calyx (sepals). 1.1 A brightly colored and conspicuous example of the flower of a plant together with its stalk, typically used with others as a decoration or gift²⁴ <...>	1. (žiedas kaip dauginimosi organas) ‘sėklas brandinanti augalo dalis’, ‘susideda iš dauginimosi organų (kuokelių ir vaislapėlių²⁵, apsuptų ryškios spalvos vainikėlio (vainiklapių) ir žalios taurelės (taurėlapių)’ 1.1 (gėlė kaip augalo dalis) ‘išsiskiriantis’, ‘ryškios spalvos žiedas su stiebu’, ‘naudojamas kaip dekoracija’, ‘naudojamas kaip dovana’
MACMILLAN	1 the colored part of a plant from which the plant’s fruit develops. A flower is often made up of many petals <...> a. a flower and its stem that have been removed from a plant <...> 2 a plant that is grown because its flowers are attractive	1. (žiedas kaip dauginimosi organas) ‘spalvinga augalo dalis’, ‘iš jo išauga vaisius’, ‘dažniausiai sudarytas iš daug vainiklapių’ a. (gėlė kaip augalo dalis) ‘žiedas su stiebu, nuskintas nuo augalo’ 2. (gėlė kaip augalas) ‘augalas, auginamas dėl gražių žiedų’
COLLINS	1. <...> A flower is the part of a plant which is often brightly coloured, grows at the end of a stem, and only survives for a short time <...> 2. <...> A flower is a stem of a plant that has one or more flowers on it	1. (žiedas kaip augalo dalis) ‘augalo dalis’, ‘dažnai ryškios spalvos’, ‘auga ant stiebo galo’, ‘išgyvena tik trumpą laiką’ 2. (gėlė kaip augalo dalis) ‘stiebas su vienu ar daugiau žiedų’, ‘nuskinta,

²² MERRIAM-WEBSTER yra ir daugiau *flower* reikšmių, bet jos nesusijusios su nagrinėjamomis šiame straipsnyje *gėlės* reikšmėmis.

²⁴ OXFORD yra ir daugiau *flower* reikšmių, bet jos nesusijusios su nagrinėjamomis šiame straipsnyje *gėlės* reikšmėmis.

²⁵ Plg. LRTB: „Vaislapėlis – pakitęs augalų žiedo lapelis. Vienas ar keli suaugę vaislapėliai sudaro piestelę“ (žr. <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.result>).

	and has been picked, usually with others, for example to give as a present or to put in a vase <...> 3. <...> Flowers are small plants that are grown for their flowers as opposed to trees, shrubs, and vegetables ²⁶ <...>	ppr. su kitomis (gėlėmis – paaiškinta straipsnio autorių) kaip dovana’, ‘nuskinta, ppr. su kitomis (gėlėmis – paaiškinta straipsnio autorių) pamerkti į vazą’ 3. (gėlė kaip augalas) ‘mažas augalas’, ‘auginamas dėl žiedų’, ‘ne medis, ne krūmas, ne daržovė’
CAMBRIDGE	the part of a plant that is often brightly coloured and has a pleasant smell, or the type of plant that produces these <...>	1. ²⁷ (žiedas kaip augalo dalis) ‘augalo dalis’, ‘dažnai ryškios spalvos’, ‘dažnai malonaus kvapo’ 2. (gėlė kaip augalas) ‘turi ryškius žiedus’, ‘pasižymi maloniu kvapu’

Sprendžiant iš aptariamų anglų kalbos žodynų anglams *flower* visų pirma yra *žiedas* (kaip ir rusams *цветок*). Lietuviai tokios reikšmės žodynuose neduoda, nors veikiausiai ji yra, todėl reikia tirti vartoseną. Latvių kalbos žodynuose panaši reikšmė pateikiama, tik ne ‘vieno žiedo’, bet ‘žiedo, paprastai su stiebu’. Trijuose anglų kalbos žodynuose pabrėžiama, kad žiedas yra dauginimosi organas, o apibrėžtyse vartojami moksliniai požymiai, plg.: ‘magnolijūnų augalų specializuota dalis’, ‘turi menturius iš dažnai spalvingų vainiklapių ar taurėlapių’, ‘turi dauginimosi struktūrą, kuokelius ar piesteles, kurie susiję su sėklų ir vaisių vystymusi’ (MERRIAM-WEBSTER); ‘sėklas brandinanti augalo dalis’, ‘susideda iš dauginimosi organų (kuokelių ir vaislapėlių), apsuptų ryškios spalvos vainikėlio (vainiklapių) ir žalios taurėlės (taurėlapių)’ (OXFORD); ‘iš jo (žiedo – paaiškinta straipsnio autorių) išauga vaisius’, ‘dažniausiai sudarytas iš daug vainiklapių’ (MACMILLAN) ir pan. Vis dėlto ir šiose apibrėžtyse esama rega suvokiamo požymio – visur nurodoma ryški žiedo spalva.

Labiau kognityvinius, suprantamesnius vidutiniam kalbėtojų reikšmės požymius, susijusius su spalva, kvapu, egzistavimo laiku, žiedo augimo vieta, renkasi COLLINS (plg. ‘dažnai ryškios spalvos’, ‘auga ant stiebo galo’, ‘išgyvena tik trumpą laiką’ (tik šiame žodyne nurodomas požymis) ir MACMILLAN (plg. ‘dažnai malonaus kvapo’).

²⁶ COLLINS yra ir daugiau *flower* reikšmių, bet jos nesusijusios su nagrinėjamomis šiame straipsnyje *gėlės* reikšmėmis.

²⁷ Šiuo atveju CAMBRIDGE pateikta reikšmė šio straipsnio autorių buvo išskaidyta į dvi reikšmes (ar reikšmės atspalvius). Galimybę skirti dvi reikšmes (ar reikšmės atspalvius) rodo ir žodyno apibrėžtyje vartojamas žodis *or* (arba).

MERRIAM-WEBSTER fiksuojama dar viena *gėlės* reikšmė (ar reikšmės atspalvis), kurios nėra nė viename iki šiol nagrinėtame žodyne – ‘žiedynas’ (nurodomi požymiai: ‘mažų žiedų kekė’, ‘panašus į žiedą’, ‘dažnai traktuojamas kaip vienas žiedas’). Ši reikšmė (ar reikšmės atspalvis), kaip matyti, apibrėžiama kreipiant dėmesį į rega suvokiamus požymius.

Kita anglų kalbos žodynuose pateikiama reikšmė yra ‘gėlė kaip augalas’, kuri apibrėžiama remiantis požymiais, suvokiamais rega, plg. ‘turi ryškius žiedus’ (CAMBRIDGE), ‘mažas augalas’ (COLLINS), ir uodžiamais, plg. ‘pasižymi malonių kvapu’ (CAMBRIDGE). Taip pat žodynuose nurodoma ir *gėlės* paskirtis, plg. ‘augalas, auginamas dėl (gražių) žiedų’ (COLLINS), ‘augalas, vertinamas dėl žiedų’ (MERRIAM-WEBSTER). COLLINS dar prie reikšmės ‘gėlė kaip augalas’ pažymima, kad tai ‘ne medis, ne krūmas, ne daržovė’. Toks išskyrimas yra naudingas žodyno skaitytojui, kuriam pasakoma, kas nėra gėlė – nes medžiai ir daržovės irgi žydi, bet nėra gėlės, pavyzdžiui, žydinti vyšnia turi žiedą, bet nėra laikoma gėle. Tačiau teiginys, kad *gėlė* nėra *krūmas*, kiek glumina, nes *gėlė* gali būti ir *krūmas*, pavyzdžiui, *rožė*, kuri anglų kalboje irgi laikoma gėle²⁸.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad ir kaip būtų keista, reikšmės ‘gėlė kaip augalas’ nepateikia OXFORD, bent jau sprendžiant pagal apibrėžtis. Tačiau prie vienos iš reikšmių yra toks iliustracinis pavyzdys: *As I crossed the hospital grounds, I noticed some really beautiful flowers; I picked them up for my vase* (*Eidamas per ligoninės kiemą, pastebėjau kelias išties gražias gėles. Nusiskyniau jas pamerkti į vazą*). Čia akivaizdžiai turima omenyje būtent auganti (gyva) gėlė.

Dar viena anglų kalbos žodynuose fiksuojama reikšmė yra ‘gėlė kaip augalo dalis’, t. y. ‘nuskinta gėlė’. Nagrinėjamuose žodynuose gal kiek akivaizdžiau negu minėtuose latvių ir rusų kalbų žodynuose pabrėžiama, kad gėlė būtinai turi turėti ne tik žiedą, bet ir stiebą (kai kur net apibrėžiama ‘stiebas su žiedu’), be to, dažnai pažymima ir tai, kad ši augalo dalis yra ‘nuskinta’, plg. ‘nuskintas stiebas su žiedu’ (MERRIAM-WEBSTER), ‘žiedas su stiebu, nuskintas nuo augalo’ (MACMILLAN). Taip pat nurodomas šios augalo dalies vizualus išskirtinumas, plg. ‘išsiskiriantis’, ‘ryškios spalvos žiedas su stiebu’ (OXFORD), ‘stiebas su vienu ar daugiau žiedų’ (COLLINS). Be to, žodynuose aiškiai apibūdinama ir *gėlės* (kaip augalo dalies) paskirtis, plg. ‘naudojamas kaip dekoracija’, ‘naudojamas kaip dovana’ (OXFORD), ‘nuskinta, ppr. su kitomis (gėlėmis – paaiškinta straipsnio autorių) kaip dovana’, ‘nuskinta, ppr. su kitomis (gėlėmis – paaiškinta straipsnio autorių) pamerkti į vazą’ (COLLINS). CAMBRIDGE reikšmės ‘gėlė kaip augalo dalis’ neišskiria, bet teikia jos iliustracinių pavyzdžių, plg.: *a bunch / bouquet of flowers* (gėlių puokštė).

²⁸ Žr. *rožė*: <http://www.sierraflowerfinder.com/en/c/roses/12?page=1&flt=0>.

Apibendrinant anglų kalbos žodynuose pateikiamas žodžio *gėlė* reikšmės pasakytina, kad jos apibrėžiamos remiantis ir tradicine, ir kognityvine reikšmių apibrėžimo strategija. Nagrinėjamuose anglų kalbos žodynuose, kaip ir latvių bei rusų kalbų žodynuose, skiriama daugiau reikšmių nei lietuvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose.

IŠVADOS

1. Lietuvių kalbos žodynai teikia tik vieną žodžio *gėlė* reikšmę (gražiai žydintis ar dekoratyvinis augalas). Tiesa, LKŽ_e nurodomas reikšmės atspalvis – kambarinė gėlė. Šį atspalvį remiantis iliustraciniais pavyzdžiais kartais labai lengva atskirti, bet ne visada. Tačiau pagal žodyne duodamus pavyzdžius neįmanoma pasakyti, kada gėlė suvokiama kaip ‘gražiai žydintis augalas’ ir kada kaip ‘tiesiog gražus, puošnus augalas’. Tam reikėtų tirti tekstynų medžiagą, rengti apklausas ir pan.

2. Latvių, rusų ir anglų kalbų žodynuose skiriama daugiau žodžio *gėlė* reikšmių. Kaip ir lietuvių kalbos žodynuose viena iš reikšmių yra ‘gėlė kaip augalas’. Latvių kalbos žodynuose, kaip ir LKŽ_e, dar skiriamas reikšmės atspalvis ‘kambarinė gėlė’.

3. Latvių, rusų ir anglų kalbų žodynuose skiriama reikšmė (ar reikšmės atspalvis) ‘žiedas su stiebu’. Tokia skirtis atrodo logiška, nes tai jau nebe visas augalas, bet tik jo dalis. Tokios reikšmės skyrimą pagrindžia ir pakankamai aiškūs iliustraciniai pavyzdžiai, kurių galima rasti netgi tyrinėtuose lietuvių kalbos žodynuose, plg.: *Visas gėles sumerkė* (LKŽ_e); *Gėlių puokštė. Pamerk gėles* (DŽ₇₁).

4. Rusų ir anglų kalbų žodynuose skiriama reikšmė ‘gėlė kaip žiedas’. Dažniausiai pabrėžiamas mokslinis požymis – kad tai yra augalo dauginimosi organas, bet nurodomi ir rega suvokiami bei uodžiamieji požymiai. Veikiausiai tokia gėlės reikšmė yra ir lietuvių kalboje, tačiau žodynai kol kas jos nepateikia.

5. Viename anglų kalbos žodyne (MERRIAM-WEBSTER) išskiriamas ir reikšmės atspalvis (prie ‘žiedo’) ‘žiedynas’, kituose nagrinėtuose žodynuose toks atspalvis nenurodomas. Ar yra toks reikšmės atspalvis lietuvių kalboje, kol kas sunku pasakyti, nes reikia atlikti daugiau tyrimų.

6. Latvių kalbos žodynuose teigiama, kad gėlės gali būti žoliniai augalai arba puskrūmiai, panašiai teigiama ir lietuvių kalbos enciklopedijose – gėlės gali būti žoliniai augalai arba krūmai. Viename rusų kalbos žodyne (CEM) rašoma, kad gėlė yra žolinis augalas, o kituose nagrinėtuose žodynuose apie tai neužsimenama. Reikėtų tirti vartoseną ir išsiaiškinti, ar

vidutiniam lietuvių kalbos vartotojui gėlė gali asocijuotis ne tik su žoliniu augalu, bet ir su krūmu ar puskrūmiu.

7. Beveik visuose nagrinėtuose žodynuose paprastai derinamos tradicinės ir kognityvinės *gėlės* reikšmių apibrėžtys. Iš kognityvinių požymių dažniausiai minimi šie: gėlės ryškumas (pvz., ‘dažnai ryškios spalvos’), kvapas (pvz., ‘dažnai malonaus kvapo’) ir paskirtis (pvz., ‘augalas, auginamas dėl (gražių) žiedų’, ‘naudojamas kaip dovana’). Iš nagrinėtų žodynų labiau kognityvinės *gėlės* reikšmių apibrėžimo strategijos laikosi COLLINS. Tik šiame žodyne apibrėžiant reikšmę ‘žiedas kaip augalo dalis’ nurodomas požymis ‘išgyvena tik trumpą laiką’.

8. Išanalizavus *gėlės* reikšmių apibrėžtis lietuvių, latvių, rusų ir anglų kalbų aiškinamuosiuose žodynuose, tenka konstatuoti, kad lietuvių kalbos žodynuose turėtų būti skiriama daugiau šio žodžio reikšmių. Net pastarųjų žodynų iliustraciniai pavyzdžiai rodo, kad yra dvi žodžio *gėlė* reikšmės – ‘gėlė kaip augalas’ ir ‘nuskinta gėlė’. Tikėtina, kad lietuvių kalboje yra ir trečioji žodžio *gėlė* reikšmė – ‘gėlė kaip žiedas’. Tačiau šią prielaidą reikia patikrinti remiantis tekstynų ir apklausų duomenimis. Akivaizdu, kad lietuvių kalbos aiškinamuosiuose žodynuose žodžio *gėlė* reikšmės turėtų būti apibrėžtos išsamiau, labiau remiantis kognityvine reikšmės apibrėžimo strategija (kai pirmenybė teikiama mus supančios tikrovės kategorizavimo metu išskiriamiesiems (ir todėl žodyno skaitytojui lengvai atpažįstamiems) denotato požymiams), pavyzdžiui, pabrėžiant gėlės spalvinį išskirtinumą, kvapą, nurodant paskirtį, gal net egzistavimo laiką ir pan. Į šiuos dalykus vertėtų atsižvelgti rašant leksikografinį *gėlės* straipsnį *Bendrinės lietuvių kalbos žodynui*.

ŠALTINIAI

BŽ: *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*. Redaktorių kolegija: D. Liutkevičienė (vyr. redaktorė), G. Naktinienė, R. Petrokienė, D. Svetikienė, K. Vosylytė, J. Zabarskaitė. (rengiamas). – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt>.

CAMBRIDGE: *Cambridge Dictionary*. Prieiga internete: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>.

COLLINS: *Collins English Dictionary*. Prieiga internete: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/>.

DŽ₇₁: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*: 7-as patais. ir papild. leid. Vyr. red. Stasys Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012; elektroninis variantas, 2015 (atnaujinta versija, 2017). Prieiga internete: <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>.

Flower bank. Prieiga internete: <http://www.flowerbank.ru/?p=6522>.

LKA: *Lietuvių kalbos atlasas 1: Leksika*, Vilnius: Mokslas, 1977.

LKŽ_e: *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2008). Prieiga internete: www.lkz.lt.

LLVV: *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. Prieiga internete: <http://www.tezaurs.lv/llvv/>.

LRTB: *Lietuvos Respublikos terminų bankas*. Prieiga internete: <http://terminai.vlkk.lt>.

MACMILLAN: *Macmillan Dictionary*. Prieiga internete:

<http://www.macmillandictionary.com/>.

MERRIAM-WEBSTER: *Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus*. Prieiga internete:

<https://www.merriam-webster.com/>.

MLVV: *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. Red. I. Zuicena, A. Roze. Prieiga internete:

<http://www.tezaurs.lv/mlvv/>.

OXFORD: *Oxford Dictionaries*. Prieiga internete: <https://en.oxforddictionaries.com/>.

Sierra Flower Finder. Prieiga internete:

<http://www.sierraflowerfinder.com/en/c/roses/12?page=1&flt=0>.

SŽ: *Sinonimų žodynas* / Antanas Lyberis. 2-asis patais. leid. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002, XIV, 586 p.; elektroninis variantas, 2015. Prieiga internete: <https://lkiis.lki.lt>.

Vikipedija. *Laisvoji enciklopedija*. Prieiga internete:

https://lt.wikipedia.org/wiki/Pagrindinis_puslapis.

VLE_e: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: elektroninis variantas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2018. Prieiga internete: <https://www.vle.lt>.

МАКС: *Словарь русского языка*. Под ред. А. П. Евгеньевой. Prieiga internete:

<http://slovari.ru/search.aspx?s=0&p=3068>.

СЕМ: *Русский семантический словарь*. Отв. Ред. Н. Ю. Шведова. Prieiga internete:

<http://slovari.ru/search.aspx?s=0&p=3068>.

ТСД: *Толковый словарь живаго великорусского языка*. Владимира Даля. Prieiga internete:

<http://slovardalja.net/search.php>.

ТСОШ: *Толковый словарь русского языка* С. И. Ожегова и Н. Ю. Шведовой. Prieiga internete: <http://slovari.ru/search.aspx?s=0&p=3068>.

LITERATŪRA

Bartmiński J. 1988: Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji. – *Konotacja*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

- Gaidienė A., Liutkevičienė D. 2017. Reikšmių apibrėžimo ypatumai *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*: augalai ir gyvūnai. – *Bendrinė kalba* 90, 1–47. Prieiga internete: <http://www.bendrinekalba.lt/?90>.
- Gritėnienė A. 2014. Žibuoklės vaizdinys šiuolaikinėje lietuvių prozoje. – *Lietuvių kalba* 8, 1–11. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/95/75>.
- Gudavičius A. 2009: *Etnolingvistika: tauta kalboje*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Kazlauskaitė R. 2010. Žydinčios aguonos vaizdinys lietuvių poezijoje. – *Filologija* 15, 53–70.
- Kazlauskaitė R. 2014. Žydinčios saulėgražos vaizdinys lietuvių poezijoje. – *Res Humanitariae* XVI, 86–107.
- Maskuliūnienė D., Kvašytė R. 2010. Gėlių pavadinimų semantika Janinos Degutytės ir Arturo Guobos poezijoje vaikams. – *Filologija* 15, 99–113.
- Rutkovska K., Smetona M., Smetonienė I. 2017. *Vertybės lietuvių pasaulevaizdyje*, Vilnius: Akademine leidyba.

Įteikta 2018 07 12

Priimta 2018 11 12

THE CONCEPTION OF THE WORD *FLOWER* (LITH. *GĖLĖ*) IN DICTIONARIES

S u m m a r y

The article deals with the meanings of the noun *flower* and their definitions in the dictionaries of the Lithuanian, Latvian, Russian, and English languages.

The study has revealed that Lithuanian dictionaries only provide one meaning of the word *flower*. Latvian, Russian, and English dictionaries identify more meanings of the same word.

Nearly all of the dictionaries covered usually combine the traditional definitions of the meanings of *flower* and their cognitive counterparts. The most common cognitive attributes mentioned are: the brightness of a flower (e.g., ‘usually bright in colour’), its smell (e.g., ‘normally nice-smelling’), and purpose (e.g., ‘a plant cultivated for its (lovely) blossoms’, ‘used as a gift’).

Having analysed the definitions of the meanings of the word *flower* in the Lithuanian, Latvian, Russian, and English dictionaries, we have to admit that the dictionaries of the Lithuanian language should contain more meanings of this word. Illustrative examples from the latter dictionaries show that there are two meanings of the word *flower*: a ‘flower as a plant’ and a ‘picked flower’. It is probable that the Lithuanian language has a third meaning of the word *flower*, which is a ‘flower as a blossom’. Yet this presumption needs to be verified with data from corpuses and surveys. The dictionaries of the Lithuanian language should provide more detailed definitions of the word *flower*, in greater reliance on the cognitive strategy of the definition of a meaning by accentuating the chromatic distinction of the flower, its smell, stating its purpose, possibly lifetime, and so on. These are the things to consider in writing a lexicographic article on *flower* for the *Dictionary of the Standard Lithuanian Language* (*Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*).

KEYWORDS: dictionary, meaning, shade of meaning, definition, flower.

ANŽELIKA GAIDIENĖ

DANUTĖ LIUTKEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

anzelika.gaidiene@lki.lt

danute.liutkeviciene@lki.lt